

***Edukacja a włączenie społeczne. Konteksty socjalne i pedagogiczne*, red. T. Biernat, J.A. Malinowski, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2013, ss. 231**

Nakładem Wydawnictwa Edukacyjnego Akapit ukazała się kolejna publikacja, będąca efektem naukowej refleksji nad zagadnieniami szeroko rozumianej edukacji podczas Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej *Edukacja a włączenie społeczne. Konteksty socjalne i pedagogiczne* zorganizowanej we wrześniu 2012 roku przez Departament Edukacji i Sportu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego oraz Katedrę Pracy Socjalnej Wydziału Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Takie ujęcie zagadnienia należy przyjąć z uznaniem, albowiem połączenie kwestii edukacji z włączeniem społecznym ma nie tylko walor nowatorski, lecz również znaczenie praktyczne.

Publikacja podzielona została na trzy części, które poprzedza tekst Tomasza Biernata i Jana A. Malinowskiego zatytułowany *O włączającej i wykluczającej funkcji edukacji – refleksje wprowadzające*. Autorzy ukazują w nim meandry edukacji, która powinna pozwolić na zdobycie wykształcenia, znalezienie pracy, jak też stworzyć możliwość funkcjonowania indywidualnego oraz społecznego, co wobec osób podejmujących edukację nader często nie następuje, a wręcz przeciwnie – prowadzi do ich marginalizowania.

Pierwsza część opracowania, zatytułowana *Edukacja jako przeciwdziałanie ekskluzji i szansa inkluzji społecznej*, obejmuje cztery teksty. Pierwszy z nich autorstwa Andrzeja Olubińskiego nosi tytuł *Edukacja jako źródło ekskluzji i strat czy inkluzji i reform*. W oparciu o raport Jacquesa Delorsa *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb* zaprezentowano w nim cele i funkcje współczesnej edukacji, jej rolę w przezwyciężaniu kryzysu społecznego oraz rozwoju demokracji i ekonomii. Autor wskazuje również na tkwiące w edukacji źródło społecznego wykluczenia i strat, ukazując niedostatki naszej edukacji, w szczególności na poziomie wyższym oraz wskazując kierunki koniecznych zmian, prowadzące do ulepszenia procesu edukacji, czyniąc go rzetelnym i na wysokim poziomie. W opinii autora relacje pomiędzy badaczami, uniwersytetami a społeczeństwem także muszą ulec zmianie, badacze powinni pójść w kierunku badań krytyczno-interwencyjnych oraz powiązanych z praktyką. Potrzeba takich przeobrażeń jest szansą na edukację na odpowiednim poziomie, na redukcję zjawisk społecznej niesprawiedliwości, inkluzję we wszystkich obszarach życia, albowiem to ludzie dobrze wyedukowani mają większe szanse zmieniać otaczający ich świat, jak też korzystać z jego dóbr.

Jarosław Bochenek w tekście pt. *Projekt stypendialny „Zdolni na start” jako przykład wspierania uczniów zdolnych* ukazuje przedsięwzięcie realizowane w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki przez Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu. Pierwsza edycja projektu rozpoczęła się w sierpniu 2008 roku i w kolejnych latach była kontynuowana. Miała na celu wsparcie w formie stypendium dla uzdolnionych uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z województwa kujawsko-pomorskiego, których niekorzystna sytuacja materialna stała się barierą w rozwoju edukacyjnym. Pomoc w ramach tego projektu jest działaniem przeciw wykluczeniu społecznemu, a jednocześnie ma charakter inkluzyjny, gdyż stwarza młodzieży szanse edukacji i rozwoju. Autor szczegółowo przedstawił beneficjentów projektu, kryteria przyznawania stypendium, sposób rekrutacji uczestników projektu oraz indywidualny plan rozwoju edukacyjnego ucznia zdolnego. Artykuł ten stanowi potwierdzenie tego, jak dzięki funduszom unijnym zmienia się edukacja. Podkreślenia wymaga fakt, że nie wszyscy, którzy powinni aspirować o takie środki, należycie o nie zabiegają. Ich wydatkowanie nie zawsze jest w pełni sensowne, jak też nie zawsze przynosi najbardziej pożądane i trwałe efekty.

Trzeci tekst – *Spoleczna partycypacja dzieci – przesłanki, konteksty, wyzwania*, autorstwa Małgorzaty Kowalik-Olubińskiej, jest głosem w dyskursie na temat aktywnego uczestnictwa dzieci w życiu społecznym, które autorka w szczególności opiera na prawach zapisanych w Konwencji o Prawach Dziecka. Przedstawiając typologię Rogera Harta, noszącą miano „drabiny dziecięcej partycypacji”, ukazała obszary zaangażowania dzieci w proces podejmowania decyzji i brania udziału w zdarzeniach. Jej zdaniem na przeszkodzie społecznej partycypacji dzieci stoją między innymi: niewysłuchiwanie się w głosy dzieci, nadużywanie władzy wobec nich, tradycyjne poglądy na temat dzieci i dzieciństwa, zgodnie z którymi dzieci są pasywnymi obiektami oddziaływań socjalizujących, wychowawczych, opiekuńczych, napięcia między ideą ochrony i ideą uwłasnowolnienia dzieci. Stawia to szereg wyzwań dla społeczeństwa, ale również dla edukacji, aby uczestnictwo dzieci miało wymiar realny.

Część pierwszą zamyka tekst Izabeli Krasiejko *Dialog motywujący w pracy z uczniem zdolnym*. Autorka wyjaśnia, iż dialog motywujący to forma wzbudzania i wzmacniania motywacji potrzebnej do zmiany, swego rodzaju model komunikowania się z ludźmi dotyczący zmiany lub pojawienia się bardziej korzystnych zachowań, które pozostają w zgodzie z celami i wartościami osoby przyjmującej pomoc, aby maksymalnie rozwinąć jej potencjał jako człowieka. Dialog taki może być użyteczny w pracy z uczniem w sytuacjach typowych dla nastolatków, jak i w przypadkach zachowań ryzykownych. W konsekwencji, zamiast dawania rad czy gotowych rozwiązań, można mu pomóc poprzez pytania o korzyści i koszty wprowadzania bądź niewprowadzania przedmiotowej zmiany. To bardzo ważne spojrzenie, gdyż częściej namysł dotyczy uczniów mających trudności edukacyjne i wychowawcze, zaś uczniowie zdolni nader często pozostawiani są sam sobie, co prowadzi do nie-

wykorzystania ich potencjału edukacyjnego i społecznego, a bywa też i tak, że nikt instytucjonalnie odpowiedzialny za ucznia nie chce lub nie potrafi dostrzec jego zdolności w określonym kierunku.

Część drugą opracowania, zatytułowaną *Zagrożenia ekskluzją społeczną i działania inkluzyjne w środowisku lokalnym*, tworzą trzy teksty. Pierwszy z nich – *Szkoła jako środowisko zachowań zdrowotnych młodzieży dużego miasta* – autorstwa Pawła Sobierajskiego i Jacka Szczepkowskiego jest prezentacją wyników badań przeprowadzonych na przełomie lat 2010/2011 w Toruniu wśród młodzieży gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej. Projekt badawczy uwzględniał analizę środowiskowych uwarunkowań zachowań zdrowotnych, ze zwróceniem uwagi na szkołę, ale też i rodzinę. W środowisku szkolnym szczególnej analizie poddane zostały dwa aspekty, mianowicie ocena atmosfery wychowawczej szkoły i roli nauczycieli w kształtowaniu stylu życia młodzieży i zachowań prozdrowotnych. Wnioski z badań obejmują stwierdzenia dotyczące: nisko ocenianych relacji uczniów z nauczycielami, braku zaplecza dla realizacji i rozwijania indywidualnych zainteresowań uczniów w szkołach, nisko ocenianej przez młodzież pracy dydaktycznej nauczycieli oraz występowania przejawów przemocy fizycznej i psychicznej, chęci u 1/3 badanych zmiany szkoły na inną. To wszystko zmusza do postulowania zmian. Konkluzja wynikająca z badań nie jest optymistyczna, szkoła bowiem słabo wywiązuje się ze swej roli w zakresie kształtowania zdrowego stylu życia młodzieży, słabo tym samym przygotowuje do procesów włączania społecznego, co może powodować zjawisko wykluczenia społecznego.

Z problematyką powyższego tekstu koresponduje kolejny artykuł, mianowicie *Aktywność pozalekcyjna i pozaszkolna a włączenie społeczne dzieci i młodzieży* autorstwa Jana A. Malinowskiego, w którym odnajdujemy rozważania wokół zjawiska wykluczenia społecznego z udziałem dzieci, roli zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych oraz uwarunkowań aktywności w nich dzieci i młodzieży. Wypełnienie czasu młodego człowieka zajęciami służącymi jego rozwojowi może ograniczyć skalę niekorzystnych procesów społecznych prowadzących do wykluczenia społecznego, a tam gdzie pojawiają się jego symptomy podejmować inicjatywy służące społecznej inkluzji. Przykład konkretnej instytucji działającej na rzecz inkluzji dzieci i młodzieży opisuje książka Czesław Kustra w artykule *Oratoria we włączaniu trudnej młodzieży do społeczeństwa*. Po przedstawieniu definicji placówki, którą możemy sytuować wśród placówek wsparcia dziennego, oraz rysie historycznym oratoriów, autor opisał metodykę pracy z podopiecznymi placówki w kontekście wdrażania ich do społeczeństwa. W szczególności ukazano takie metody oddziaływania, jak komunikowanie, wzory osobowe, wyrażanie sugestii, poradnictwo wychowawcze, upominanie, wpływ osobisty.

Ostatnią część opracowania zatytułowaną *Socjalne i edukacyjne wymiary działań z obszaru włączenia społecznego. Wybrane kwestie* tworzy pięć tekstów. Pierwszy z nich autorstwa Józefy Grodeckiej *Wzmacnianie aspiracji edukacyjnych dzieci po-*

chodzących z rodzin objętych pomocą społeczną i pracą socjalną Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Krakowie przybliżyła w szczególności pomoc kierowaną do rodzin, a tym samym i dzieci, realizowaną na podstawie ustawy o pomocy społecznej, ale również i innych regulacji prawnych, w tym dotyczących stypendiów szkolnych, zasiłków szkolnych, czy też wyprawek dla uczniów. Ponadto autorka dokonała opisu przykładowych projektów kierowanych do rodzin z dziećmi lub do dzieci, celem których jest ograniczanie dysfunkcji i niedostatku w rodzinach i wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci.

Anna Janowicz w tekście *Edukacja i koordynacja elementem włączania do wolontariatu sąsiedzkiego i parafialnego w społeczności lokalnej* podejmuje kwestie związane z opieką u kresu życia, którą to opiekę formalną może uzupełniać i wspierać wolontariat wskazany w tytule. Wolontariat może być formą nastawioną na czynną starość, aktywizację osób starszych, a w konsekwencji może zapobiegać ich wykluczeniu społecznemu. W działania wolontarystyczne można zaangażować dorosłych, starszych, ale również edukować dzieci i młodzież w tym zakresie, pamiętając o ich odpowiedniej koordynacji. Autorka przedstawia także wyniki badań przeprowadzonych na zakończenie programu rozwoju wolontariatu hospicyjnego „Lubię pomagać”, realizowanego przez Fundację Hospicyjną w latach 2007-2010, które miały pokazać, czy inwestycja w wolontariat i jego koordynację się opłacała.

Wolontariat parafialny i sąsiedzki może stać się narzędziem społecznej inkluzji dla osób czy też grup. Głównym celem kolejnego tekstu księdza Piotra Krakowiaka *Edukowanie osób dorosłych i starszych do wolontariatu na rzecz chorych u kresu życia. Włączenie społeczne poprzez zaangażowanie socjalne i duchowo-religijne* jest ukazanie dobrych praktyk tworzenia wolontariatu na rzecz osób starszych i przewlekle chorych. Autor przedstawia założenia ogólnopolskiego projektu rozwoju wolontariatu hospicyjnego „Lubię pomagać”, realizowanego przez Fundację Hospicyjną. Ideą projektu było zainteresowanie i włączenie osób dorosłych i starszych do zaangażowania się na rzecz osób u kresu życia, co dla starzejącego się społeczeństwa polskiego staje się bardzo ważne. Istotne jest więc promowanie wolontariatu, ale również przygotowywanie zarówno teoretyczne, jak i praktyczne, osób zainteresowanych pracą na rzecz potrzebujących.

Kolejny bardzo ważny problem współczesnego społeczeństwa, wymagający zróżnicowanych działań, mianowicie bezrobocie, opisuje Arkadiusz Żukiewicz w tekście *Reintegracja społeczna i zawodowa osób długotrwale bezrobotnych – konteksty edukacyjne*. Autor, opisując sytuację bezrobocia, zwraca uwagę na konieczność reintegracji społecznej i zawodowej, odbywającej się w ścisłym związku z oddziaływaniem edukacyjnym.

Publikację zamyka tekst Ewy Przybylskiej *Uczenie się przez całe życie – aspekty urzeczywistnienia koncepcji*. Wykreowanie społeczeństwa wiedzy oraz koncepcja uczenia się przez całe życie jest odpowiedzią na procesy globalizacji, postęp techno-

logiczny, wyzwania gospodarcze i społeczne. Koncepcja uczenia się przez całe życie stała się priorytetem polityki oświatowej Unii Europejskiej, ale pozostają pytania o finansowanie i organizację edukacji. Autorka zwraca także uwagę na perspektywę regionalną, lokalną i instytucjonalną tego typu edukacji oraz kontynuację zmian w jego organizacji i jakości.

Recenzowane opracowanie podejmuje indywidualnie i społecznie bardzo ważne zagadnienie edukacji człowieka, ukazując różne jej konteksty, możliwości przeciwdziałania ekskluzji i tworzenia szans inkluzji społecznej. Każdy z tekstów zawiera wykaz literatury, która może być źródłem zgłębiania wiedzy dla osób szczególnie zainteresowanych podejmowaną tematyką. Struktura układu treści jest bardzo przejrzysta, pozwala z łatwością odnaleźć interesujące czytelnika fragmenty.

Publikacja winna być przedmiotem refleksji dla bardzo szerokiego grona odbiorców z uwagi na podejmowaną problematykę. Zarówno uczestnicy procesu edukacji, szczególnie ci starsi i świadomi oczekiwań, ale również osoby i podmioty odpowiedzialne za jej organizację, powinny być zainteresowane poznaniem rozważań podejmowanych w opracowaniu. Znaleźć w nim bowiem można podpowiedzi, wskazówki, argumenty dla uzasadnienia koncepcji uczenia się przez całe życie, jak również edukacji do działania w innych obszarach. Szerokie spektrum zagadnień poruszonych w opracowaniu, ich interesujące ujęcie, właściwa ekspozycja poglądów autorów poszczególnych tekstów nań się składających i inne elementy tworzą atrakcyjną perspektywę poznawczą, jaką daje jego lektura. Jest przy tym także dyskurs na temat edukacji, jej roli i potrzeby udoskonalania.

Beata Krajewska
UKSW, Warszawa